

EL NOM PROPI EN L'OBRA LITERÀRIA DE GUILLEM DE BERGUEDA

Ramon CARRETÉ PARERA

Escullo l'obra del trobador berguedà perquè constitueix un corpus limitat, ni massa llarg (31 poemes) ni massa curt, com podria ésser l'obra que d'altres trobadors ha pervingut fins a nosaltres —com els seus paisans Huguet de Mataplana o Guillem Ramon de Gironella—, o de poetes posteriors —com, entre altres, Gilabert de Próxima. És clar que també podia haver optat per un poema sol, o un grup de poemes més o menys homogeni d'un autor més prolix, o un fragment en prosa de qualsevol prosista actual, o alguna narració breu, novel·leta moral, amorosa o *fabliau* medieval... Les opcions essent múltiples, la decisió en favor del bel·licós feudal En Guillem havia de fonamentar-se en alguna base determinada. Aquesta no podia ésser el fet de tractar-se d'un corpus paradigmàtic, ja que, si bé hi trobem diversitat de funcions, no hi són pas ni de bon tros totes. La raó, doncs, havia d'ésser externa, i no és altra, obviam ja el misteri, que la recent aparició, el 22 de desembre de 1986, de l'excel·lent edició que n'ha fet L'Albí (Àmbit de Recerques del Berguedà) en la seva col·lecció «Escriptors del Berguedà», número 2, amb notes crítiques, pròleg de Martí de Riquer i una superba traducció poètica de mossèn Climent Forner, altrament un magnífic poeta ben poc conegut, ja no sols per això que se'n diu «el gran públic» sinó per més d'un bon afeccionat a la poesia, fins ara de poc, que «Llibres del Mall» li han començat, amb l'*Ull de Taiüll*, a publicar l'obra completa. És d'aquesta edició, que em serviré, després d'haver escollit, estimulat per la fresca relectura dels seus irats o sorneguers sirventesos, el Senyor de Madrona i Puig-reig com a objecte d'estudi. Val a dir que, la majoria de noms propis que empra essent de personatges de l'època, el present treball no podria, ni que el seu autor, havent-se begut l'enteniment, absurdament i vana ho pretengués, passar per anàlisi erudita, atès que, del 1971 estant, hom té a l'abast la definitiva edició crítica, amb notes, traducció castellana, glossari i estudi literari, lingüístic i històric que de les obres completes de Guillem de Berguedà féu Martí de Riquer (*Scriptorium Populeti 5 i 6*, Abadia de Poblet) i que estalvia, penso, a qualsevol que gosés proposar-s'ho, de perdre el temps escometent una empresa inútil i amb nul·les perspectives de reeixir-hi.— I, fet i fet, ja proclamo d'entrada que allò

que enceto és justament això: un estudi de les *funcions* dels noms propis que hi trobem, assajant de classificar-los, en la mesura que em serà possible, d'acord amb el mètode seguit al seminari (del prof. E. MOREU-REY) del qual aquest treball és migrada cloenda. Amb aquest ànim de modèstia l'endego i el lliuro a destí. Tant de bo que trobi una acollida magnànima, digna de millor causa; car no altra cosa pretén aquesta *captatio benevolentiae*.

* * *

Amb tot, cal tocar de bell antuvi una qüestió prèvia, metodològicament important: què entenem per nom propi. Tothom convindrà que «*Alfons*» és nom propi, en tant que designa una classe d'individus els quals, individualment, són denotats per aquest nom. Encara més: que «*Alfons I el Cast*» és un nom propi, que designa exclusivament una única persona, és del domini públic. Ara bé: si sabem que en temps d'aquest rei, un noble català, súbdit seu, s'hi adreça en vocatiu i l'anomena «*Reis*» (IV,20), o bé «*Reis deschausitz*» (insultant-lo, XXIII,18) parla d'ell en tercera persona i diu «*lo rei d'Arago*» (IV,4), etc., com a ¿qui gosaria negar que aquest nom designa inequívocament un únic individu?. I si hom al·ludeix al seu pare anomenant-lo en perífrasi «*lo pros coms, vostre paire*» (XXIII,9), ¿podria algú pensar que parlem d'altre que no fos Ramon Berenguer IV? Igualment, si sabem que el rei de Castella era Alfons VIII, quan un coetani seu se li adreça i li diu «*Rei castellà*», ¿dubtareu que aquest sintagma nominal exerceix de nom propi? I si adreça a un poema a una Dama (prescindim de moment de si es tracta o no d'un convencionalisme amagar-li el nom), sabent que la destinatària, anònima o no, és única, ¿què diríem de perífrasis com és ara «*l'esernida / de cui oms serai e son / et hai estat ses fallida*» (XX,53-55), o «*la bella cui desir*» (XXI,17), o «*Vos, dompna, reina pros e gaia, emperairitz*» (XXI,29; referit a Elionor d'Anglaterra, muller del rei de Castella)?— En general, qualsevol nom referit a persona i emprat en vocatiu quan hom s'hi adreça fa funció de nom propi. Per exemple, prescindint ací del fet que el trobador era fadrí, i acceptant el joc dels senyals trobadorescos a què farem esment més avall, cal convenir que el nom comú «*Sogra*» (I,33 i passim) o el sintagma «*bela sogra*» (III,18), etc., són autèntics noms propis. I no altra cosa caldria apuntar per a sintagmes com «*Mon Marques*» (X,3), «*Marques*» (vocatiu, X,6 i passim), «*En Marques*» (XI,1), «*Amics Marques*» (XII,1 i passim), «*mon baron*» (XVII,24), «*Cavalier*» (vocatiu, XVII,1), «*Dona*» (vocatiu, V,46), «*Midons*» (II,6 i passim), «*bona dompna de Berga*» (II,36) i un llarg etcètera, sempre que puguem atribuir amb certesa el nom comú a una persona concreta (o animal; pensem en l'*Aron-deta* del poema XXV!).

Per aquest camí, veiem com dintre d'un context prou explícit, certs NC poden exercir de NP. Ara bé: constatem que això mateix es pot afirmar de tot nom o sintagma nominal determinat per un element dític, inclòs l'article definit, atès que la dixi, per definició, designa i individualitza, per als emissors i receptors de tot acte comunicatiu, l'objecte a què es refereix. Comparem aquests exemples, referits justament a persones: «*la pros de Berga*» (II,6), «*lo bon rei palaizi*»

(IV,34), «*lo bisbe gamus*» (IX,2), «*al rey*» (V,10), «*del bisbaz*» (VI,18) «*est bisbatz*» (VI,26), «*la filla morta*» (VII,9), «*L'arcivesque... de Tarragona*» (VII,29), «*l'arquibisbe*» (VIII,4), «*(el) bon rei de Fransa*» (XIV,38), «*lo rei navar*» (II,28), «*la melhor de las tres*» (XXX,a,6; b,12); «*(el) quart*» (IV,17: 'el quart', després d'anomenar tres personatges, i al·ludint Pere de Berga), etc. I també per a topònims: «*la ciutat peitavina*» (XVIII,32), òbviamment i inequívoca, Peitieu o Poitiers; «*la terra plana*» (XIV,9), etc.— Ho podem estendre a noms de parentiu relacionats per possessius amb algú determinat, com el cas de «*sa sor*» (VII,14), «*so/sos neps*» (XXII,3;13), «*son paire*» (XXII,15), etcètera. I encara, a tot pronom personal: «*ieu*», «*eu*» (II,8;11 i passim); «*ells, ella, ley*» (XXX,77,78,81); «*nos*» (III,13); «*m(e)*» (I,4 i passim); «*(e)l*» (I,15,16,19, etc.); «*abdui*» (XXX,75). Ja només hi ha un pas per a concedir categoria de NP a un nom comú determinat per un díctic: «*el clochier de Vic*» (VI,6), «*(e)l pont de Berra*», «*la tor de Cervillon*» (XX,42), «*mi castel de Montmajor*» (XVII,23), «*Aigaviv en l'ostal*» (XI,58), «*l'ostal de Na Zamberga*» (II,13), etc.; casos on, tant com el topònim que el complementa, són l'article o el possessiu que precedeixen el NC els que falquen i collen la funció designativa i individualitzadora del sintagma. En efecte, per a un emissor i un receptor de Berra o de Cervelló, «el pont» i «la torre» són autosuficients per a designar inequívocament un indret únic i específic. Però si un NC determinat per un article o possessiu pot ser un NP sense que calgui el reforç d'un altre NP, ¿per què no ho poden ser «*ma hosta*» (XV,33; només en té una); «*e ls murs q'a faitz... lo reis los fara desrochar*» (XXII,40.s); i «*en las bragas vos tengront per mendic*» (XII,13: es refereix justament a les calces del Marquès de Mataplana i no a altres); o «*el nervi vos estendes*» (X,19: parla del nervi del braç del mateix personatge, i no de cap altre nervi ni cap altra persona)?

És clar que aprofundir per aquesta via ens podria portar a considerar nom propi *la veta dels calçotets del meu besavi* o «*el meremec del porró*». I no pretenc pas eixamplar la noció de nom propi; sé i crec —perquè deu haver de ser cosa de fe— que un pronom no és nom propi (però, ¿no «substituía el nom» i, doncs, n'assumia, n'usurpava potser, les funcions?). Cal distingir un corònim d'un topònim, i un genèric d'un nom propi; però és evident que cal abdicar de la definició tradicional. Un NP (*Antoni*) té múltiples, innúmers referents; un NP connota; etc. Deixem-ho. Centrats en allò que intuïtivament *sabem* que són noms propis, l'obra del nostre trobador ens n'ofereix un corpus prou ample. Passem, doncs, a oferir un llistat dels noms propis *comme il faut* que apareixen en els 31 poemes de Guillem de Berguedà, i que donem situats en els sintagmes nominals respectius.

INVENTARI

i) 3 Arnautz del Vilar; 15 Dampnedieu; 20 midonz N'Estefania; 22 en la cort de Barcelona; 23 de Tortoz a Narbona; 33 Berga e Cardona.

ii) 6 midonz, la pros de Berga; 13 l'ostal de Na Zamberga; 15 Ihesu; 16 a-N Cogot de Savoga; 28 part Lerga; 32 tu, Montanier; 34 Ihesus; 36 bona dompna de Berga.

iii) 7 al ferran Matagelos; 8 al Glorios; 29 Arnaldo.

iv) 4 vas lo rei d'Arago; 12 de Tortosa als portz; 16 ni-N Guillem de Clarmon; 17 ni-l Vescomt mal après; 28 mais que Agremon; 29 a-N Arnaut, mon cosi; 30 et a-N Hugo d'Aveu; 32 et a-N Bascol Romeu; 33 lo lur Dieu.

v) 3 macips de Pau; 5 e d'En Folcalquer lo barrau; 19 Folcalquer; 21 mon Sabata de Cauder; 22 el (a-l ?) Soler; 24 Deus e San Leider; 28 Folc Ramon; 31 e-N Peyre de Berga-l segon; 38 a-N Folc el caraix; 42 e no son chufas de Roaix.

vi) 4 N'Ot de Moncada; 6 el clochier de Vic; 13 Dieus; 13 Poilla; 14 ni-l fort castel d'Anoilla; 15 ni-l palaitz d'Ostalric; 19 per Dieu; 26 est bisbatz Nas de Corba; 29 Giraut de Jorba; 30 Bernarda; 32 d'Usetge.

vii) 2 d'un fals coronat d'Urgel; 2 Dieus; 3 d'un mul d'Espaigna; 8 a Berguedan; 15 N'Arnaut..., cel de Nahuga; 20 qe-N Raimons de Boixados; 21 e-N Arnautz d'Alos; 24 ai Dieus; 29 l'arcivesque... de Terragona.

viii) 1 lo bisbe d'Urgel; 21 Guillems de Tarascon; 25 Davit o Saul; 27 del linatge de Naudal; 28 Augiers; 28 part Berra; 29 ab Caraul; (30 En Renegat); 31 de Deu partit, no-fetat; 32 la leig d'En Balterra.

ix) 1 en Berguedan; 3 per forsa-l soler d'Avian.

x) 4 del traichor de Mataplana; 9 a Melgur depres Someiras.

xi) 6 de mon Per-cabal; 25 part Berra; 28 a Saillfora el pradal; 32 al Carnal; 35 per Santa Crotz; 41 a Puoigcerdan; 44 de Pinos; 49 de Col de Crotz; 50 tro al Puoig Santa Maria; 53 Arnaudon; 54 d'En Braz-cortz, Denz-de-boial; 55 Huoills-de-boc-en-fenestral; 58 ad Aigaviv-en l'ostal; 61 sirventes d'En Cais-de-botz; 64 o caitius pres d'En Balterra.

xii) 5 a Sailforas; 7 que-l camp N'Albert; 12 ·N Guillems de Savasona; 14 li canorgue e li borges de Vic; 16 a Pasca; 18 Rotlans a Serragosa; 22 En Guillem de Clarmon; 23 Mataplana!; 37 de Barsalones; 41 Raimon de Paz; 42 a-N Nas-de-Corn; 43 d'aqui en Fransa.

xiii) 2 ·N Guillems de Clarmon; 24 Na Juziana; 30 Ponz del Castelar.

xiv) 4 En Pons, lo pros de Mataplana; 8 de San Marti de Tors; 13 En Pons, lo pros de Mataplana; 14 Dieu; 22 Dieu; 22 Mataplana; 30 a Dieu; 31 de Mataplana; 38 ·l bon rei de Fransa; 39 prop de Rolan; 40 de Mon Marques de Mataplana; 41 e mon joglar de Ripoles; 42 e mon Sabata; 45 josta N'Olivier de Lausana.

xv) 9 Deus; 10 de mon Per-cabal; 12 entre Qaresm-e Nadal; 13 En Lengamoza-de-sal; 24 a Deu; 30 Bel fratre.

xvi) [razó] Artusetz; Artusetz joglars; Artuset; Artusetz; Artus; lo jorn de la nativitat de Crist; Guillems de Berguedam; 3 el jorn de la Naision; 5 Artus.

xvii) 3 d'En Guillem pajes; 12s eu e sos paires En Guillem / guerreger; 23 mi castel de Monmajor; 26 en Bergadam; 30 a Bordan e Cerc amon; 31 Deus; 35 en poder de Mir de Lussan; 35 Deus; 41 Deu.

xviii) 7 De Sensaire; 8 tro Belcaire; 12 Rogier fraire; 22 contra-l servici Dieu; 25 maysre Rogier; 42 Sanhta Crestina; 46 Dieus; 52 Guiana; 56 A Serana; 57 part Viana; 60 Trana; 61 Sur e Bar e Corrozana; 62 Pueys de Grana; 64 en Valh Sotirana; 65 per terra d'Osana; 76 Rogier.

xix) 1 Bernarz ... de Baseill; 14 de Salsas tro Ereill; 17 d'En Berengier de Monclar.

xx) 4 Olivier; 5 del Vescomte de Cardona; 7 del rei de Barcelona; 8 Broil; 9 et Guillem Raimon d'Auzona; 15 d'En Guilliem; 17 Buf d'Antona; 18 o·l pros Guion de l'Antoil; 19 o N'Aimeric de Narbona; 20 Charles; 24 Guizort; 25 Broils; 30 de Valentia; 33 ·l pont de Berra; 41 Mon Cabril; 41 Gelida; 42 e la tor de Cervillon; 47 a Lerida; 51 Oliver; 57 Trista gent.

xxi) 2 a·N Sanchon en Espaigna; 8 la via d'En Robert; 22 Bordels e Blaia; 24 e d'En Dalmaz de Biert; 26 el comtat de Sardaigna; 28 Dampnidieus; 36 dal Peiron tro sus en Alamaigna; 41 A Mon Tristan; 44 Ha Castelbon!; 44 Deus; 45 dels quatre filz N'Albert.

xxii) 2 novas d'En Ramon Gauseran; 4 lo vescomte de Chastelbon; 8 Dieu!; 10 Dieu; 22 Dieus; 23 Luzan; 25 sobr·Aragon; 26 Bergadan; 27 e Ponz de Chabreira; 30 Poigverd; 31 e de Santa Fe; 31 frar Mir; 32 e nostre vescomz Castelbon; 33 e Pinos Raimon Gauseran; 35 Peiramola e Ponz; 36 Ja·N Ponz Ugz; 38 Rochamura; 39 e la forza de Carmenzon; 42 e·ls vals de Castellon; 43 Cardon·

xxiii) 13 Na Sibiuda; 15 En Raimons de Timor; 20 la comtessa q'es dompna de Beders; tro·l de Saissac; 31 a Lerida; 32 de Montesor; 33 Coms de Tolsan; 35 Elionor.

xxiv) [*cap NP*]

xxv) 4 Gironda; 6 de Bon Esper; 15 Cel Dieus; 26 a Tholozza; 27 Mon Jordan; 28 l'aiga de Garonda; 31 Dieus.

xxvi) 9 Amors; 18 Roais.

xxvii) 4 Dieu laus; 4 Amors; 19 Dieus; 34 de Pascor; 35 entro la festa de Martror; 40 Dieus; (42 de Paradis).

xxviii) 3 en Castelha; 5 Arago; 7 a Leo; 11 a Dieu; 18 Dieus; 44 d'Andrieu.

xxix) 1 de Berguedan; 8 N'Aimeric; 15 De Berguedan; 22 N'Aimeric; 23 Rainautz; 29 De Berguedan; 36 N'Aimeric; 38 Q'e·l cors de N'Ot; 43 De Berguedan; 46 Bar N'Aimeric; 48 de Tolosa.

xxx-i) [*cap NP*]

xxx-ii) (9 Sens... e Mezura); 19 Guilhem de Bergueda; 31 En Bergueda.

xxxi) [acotació] En Guillem de Bergada a·N Pe de Gauseran; 1 En Gauseran; 5 Lop; [acotació] Respos d'En Pe de Gauseran; 9 Señor Guillem.

COMENTARIS

1.- L'obra de Guillem de Berguedà parla, sovint blasmant-los, de personatges reals, ben coneguts de l'auditori cortesà (i àdhuc vilà: «*riran en cavallier e sirvens*» II,33) que en fos recipiendari; i esmenta topònims igualment identificables per tothom. No és literatura de ficció, ni tan sols al·legòrica; per tant, en general, tots els NP que hi apareixen són REALS. Això justament és el que fa remarcables aquells pocs casos en què el NP és INVENTAT.

2.- Un cas típic de nom inventat, en la poesia trobadoresca, és el *senhal*, o pseudònim sota del qual s'oculta el nom de la Dama requesta d'amors pel trobador. Recordem com aquest costum arriba fins a Ausiàs March, en ple xv: els cicles dedicats a *Plena de Seny* o a *Llir entre Cards*; i, entre molts altres, la *Sobreluenh* de Guillem Ramon de Gironella

(senyal de gran impacte i sonoritat i amb reminiscències rudelianes, que Climent Forner tradueix molt bé per «*Allunyadíssima*»).

3.- Guillem de Berguedà, autor de sirventesos directes i punyents, es vanta sovint d'haver rebut favors de les mullers dels seus senyors, amics i enemics, i no en ceta, per tant, el nom i condició; però en un cas, al poema XXV, el justament celebrat *Aronqueta*, empra el senyal *Bon Esper* per al·ludir a la Dama dels seus amors. Ací el NP fa una funció ENCOBRIDORA, com el pseudònim propi; però a l'ensem té, essent un nom inventat entre altres milers de possibles, una funció REVELADORA, AL·LUSIVA O METAFÒRICA referida al tipus de relació entre el poeta i la Dama, o a qualsevol característica idealitzada d'aquesta. En el cas que ens ocupa, aparentment l'al·lusió ho és a l'espera dels amants allunyats, units només pel vol de l'oreneta. Amb tot, aquestes funcions es dilueixen quan sospitem que pot tractar-se d'un mer joc formal, una convenció trobadoresca no fonamentada segurament en cap adulteri real; i, encara, que el senyal encobreix poc quan és potser del domini públic, a la cort feudal, la personalitat de la Dama a qui van adreçades, amb la discreció només aparent del pseudònim, les galanteries del poeta. Sabem que la *Bon Esper* d'*Aronqueta* és Elís de Turena; un altre pseudònim, en aquest cas del *gilós*, el marit-rival, és *Mon Jordan*.

4.- Amb tot, el senyal més emprat per Guillem de Berguedà és *Sogra*, i ací no és convenció, sinó més aviat esperit burlesc. Es riu de Pere de Berga anomenant-lo *Sogre* (poemes I-III; potser per haver estat mig promés a la seva filla Sibília?) i estén aquest fals parentiu a la seva muller Estefania, acordant-hi el tracte com si del *senhal* trobadoresc es tractés. No ens interessa si Guillem i Estefania eren amants, o si això no és més que una calúmnia per ridiculitzar l'enemic; el que cal destacar és que aquest pseudònim, derisiu per al marit burlat, no té pas cap funció ENCOBRIDORA pel que fa a la Dama, explícitament anomenada a I,20, on «*midonz N'Estefania*» té una funció IDENTIFICADORA: tot al contrari del que d'un senyal, d'antuvi, esperaríem.

5.- Trobem altres senyals o pseudònims als poemes de Guillem: «*Mon Cabril*» (XX,41; fa referència a Guerau Alamany de Cervelló, les armes del qual ostentaven un cèrvol que podia semblar una cabra); *Trista gent* ('Tristany gentil', XX,57) i *Mon Tristan* (XXII,41), al·ludeixen al trobador Bertran de Born, a qui també podria fer referència el *Bel Fratre* de xv,30.

6.- Hi ha un cas més abundant de NP inventats: són els que tenen funció DERISIVA* O SATÍRICA i al·ludeixen a suposades característiques físiques del personatge blasmat: vegeu a II,16 «*N Cogot de Savoga*»; al poema XI «*En Bratz-cortz, Denz-de-boial, Huoills-de-boc-en-fenestral*» (vv. 54s.); «*En Cais-de-botz*» (61); i també «*N Nas-de-Corn*» (XII,42). Sabem que es tracta de NP, i no pas de simples aposicions de noms comuns, perquè el poeta els fa precedir de l'article nominal *En*. Un altre exemple: «*En Lengamozade-sal*» (XV,13: possible al·lusió al senyor de Cardona, amo de les mines de sal). Vegeu també VIII,30: «*En Renegat*» (transcrit en minúscula, tanmateix, pels editors). Per això cal considerar amb prudència casos com «*est bisbatz Nas de Corba*» (VI,26; transcrit en minúscules), així com a «*l Vescomt Mal Apres*» (IV,17; íd.) que poden ser aposicions. És dubtós el cas de VIII,22 i 26: si transcrivim «*Bors'a fluissa, plena de ven*» i «*Car'a de volt e nas de serra*», l'apòstrof davant «a» (=ha) fa que els sintagmes esdevinguin predicats nominals: «*El bisbe d'Urgell té la bossa fluixa...; té la cara... i el nas...*» No havent-hi l'article nominal, no podem sinó aventurar que una hipotètica transcripció «*Borsa...*», «*Cara...*» podria ésser una aposició a un subjecte el·líptic, o bé un NP per l'estil dels vistos més amunt. En d'altres ocasions, el poeta empra un prenom sense article; cf. ací mateix, vv. 21 i 28, etc. En canvi, sembla reforçar la lliçó tradicional el fet que el verb *haver* apareix explícit al v. 20:

«*el non a coillos en la pel*» i pel fet que fins al v. 30 el poema només parla del bisbe d'Urgell en 3ª persona; però no fóra impossible que ja a partir del v. 22, «*Borsa fluixa*», etc., fossin malnoms, en vocatiu, aposats al «*vós*» del v. 30.

7.- Tot NP, a més de denotar, connota quelcom; però un NP inventat, format sobre un NC i amb intenció derisiva, per força ha de posseir connotacions burlesques o ofensives fàcils de capir per l'auditori; recordem com en això excel·liren mestres del barroc castellà com Góngora i Quevedo. Veiem com en aquests noms del paràgraf anterior, el poeta ridiculitza i estrafà característiques físiques de la seva víctima: Braç curt i dents enormes són atributs de Ponç de Mataplana, als quals al·ludeixen també els poemes XI,8-12; 15-19 i XII,24. I «*Cogot*» fa esment de la conció de cuçug del marquès, condició adquirida justament per obra i gràcia del trobador, si hem de donar crèdit als seus versos. Però quan diu «*de Savoga*», com quan el titlla de «*Nas de Corn*», el NP adquireix unes connotacions més específiques: el nas corb és un tret físic que tothom etiqueta als individus de raça jueva, i jueu és el cognom Savoga (escollit altrament, entre dotzenes de possibles, per raó de la rima; per les seves característiques fonètiques, doncs). No cal insistir sobre la gravetat d'un tal insult en aquella època. Així veiem ñque el cognom Savoga és usat ací en dues funcions alhora: una de circumstantial, l'ESTÈTICA per la sonoritat (no perquè tingui cap melodia especial, sinó en relació amb els altres mots-rima del poema: *Sogra*, el principal, en assonància; *sinagoga*, no menys al·lusiú a judaisme; *groga* i la forma verbal *joga*); i una funció connotadora essencial: la de MARCA o CLASSIFICACIÓ, ja que un cognom, i no menys un prenom, ens poden suggerir a quin grup o classe social, religió o ideologia pertany la persona que el porta —o, en tot cas, els seus pares: dir-se *Benito*, i no pas *Benedetto*, a Itàlia als anys 30 era simptomàtic; i si Mussolini se'n deia és en homenatge del seu pare, socialista, al mexicà Benito Juárez; el fill de Pepone, l'alcalde comunista del *Don Camilo* de Guareschi acabà dient-se, per imposició del rector sobre el pare, Camilo Lenin Stalin; el prenom del Conseller de la Generalitat Macià Alavedra ens indica, no sols l'admiració del seu pare pel líder d'ERC Francesc Macià, sinó que el fill devia néixer entre Nadal de 1933 (mort de *L'Avi*) i 1939, any de la desfeta (també podia haver nascut a l'exili en data posterior; de fet, va néixer el 1934); els fills dels àcrates durant la II República diuen per nom Germinal (de la novel·la de Zola), Libertad, Fraternidad, etc., i sense anar tan enllà, és notori que hi ha hagut, mentre tingueren un ús més o menys sotmés a un codi tradicional, no escrit, uns prenom d'ús aristocràtic, uns de burgès, uns de menestral i uns de pagès, així com uns de clarament immigrants. I pel que fa a les races, els cognoms xuetes de Mallorca, àdhuc memoritzats mnemotècnicament per mitjà d'aforismes («*el Miró mirava i el Picó picava*», etc.) en són un exemple paradigmàtic. L'ús del cognom Savoga, real en la societat però no corresponent al sogre del poeta, té una funció clarament de marca social, denigratòria; ajuntat a un prenom que ens connota una suposada condició de banyut, l'impacte havia de resultar esclatant entre els oïdors del sirventès. Pel que fa a *Nas de Corn*, la connotació judaica és la mateixa, però ací no podem parlar de NP en funció de classificació social, ja que «*Nas de Corn*» no és cap nom real, sinó un sintagma compost per dos NC, i allò que al·ludeix a una característica jueva és justament la relació entre els dos noms comuns, siguin o no antroponimitzats. D'altres NP que connoten judaisme són al·ludits en esmentar la bossa escrotal, buida, del bisbe d'Urgell, que fa un soroll que sembla «*estrumen / c'afia fait Davit o Saul*»; i potser, tot seguit, «*del lignage de Nadaul*» (VII, 24-27). En canvi, pot ser de connotació musulmana «*la leig ('llei) d'En Balterra / d'un fals sarazin renegat*» (VIII, 32s.) i «*caiius pres d'En Balterra*» (XI,64).

8.- Vegem ara un cas en què un nom real és alterat amb finalitat ridiculitzadora, a la recerca d'un impacte sens dubte espectacular: fer calemburs sobre els noms de les persones sempre sol reeixir (recordem, entre centenars d'acudits, aquell que espanyolitzava el

cognom *Polo de Franco* en *Polo de peseta*). Al poema v, Guillem ataca el bisbe d'Urgell i el vescomte Ramon Folc de Cardona, que més tard havia d'ésser occit pel trobador. Aquest, ara com ara, s'aconforma amb jugar amb el cognom del noble cardoní: «*En Folcalquer lo barrau*» (Folc-ál-quer = 'Folc-altra cosa-cerco', o Fol c'ál quer = 'Foll que altra cosa cerca'; i barrau 'barral', al·ludint a les vel·leïtats amoroses del vescomte i a la seva obesitat). «*Per ço l'apel Folcalquer*», aclareix als vv. 19ss.; perquè va traïr un vassall seu, «*son cavalier, mon Sabata de Cauler*» (NP amb funció TESTIMONIAL, igual que el topònim «*Soler*»: donen informació puntual de persones i llocs, cosa que corrobora l'autenticitat de la història a les oïdes del públic; aquest ús del NP és, com ja remarcà amb encert Riquer, una constant en la tècnica denostativa del trobador). I «*Per ço l'apel Folc Ramon*» (v. 28; segons Ugolini, Ra-móm = *rade mundum*, 'arrasa el món'); aquí la funció del NP és igualment DERISIVA*, però el nom és emprat en tant que seqüència fonètica de doble interpretació: com a CALEMBUR, en funció, doncs, LÚDICA. Notem que Ramon Folc és el protagonista d'aquest sirventès, mentre que l'altre objecte d'irrisió, Arnau de Preixens, és citat pel seu càrrec (v. 5), i Pere de Berga hi és esmentat de passada, però pel seu propi nom: si En Folc era el més gran traïdor del món, En Pere és el segon.

39.- Un altre nom inventat, on la funció LÚDICA és palesa: el *Per-cabal* de XI,6 i XV,10; significat 'perfectíssim', segons Riquer. De totes les hipòtesis d'atribució que hi aventura l'il·lustre erudit (un amic, una dama, un cavall, gos o falcó...) ens quedem amb la més suggerent: es tractaria del *senhal* que el trobador aplica al propi membre: el Marquès de Mataplana diu «*vilania / per enoi ni per feunia*» de «*mon Per-cabal*»; i en un poema (el XV) lúdic i desimbolt en clares metàfores obscenes, el poeta exclama: «*Si Deus me do aleganza / e gaug de mon Per-cabal, / tant hi ferray de ma lança...*» Les al·lusions ens semblen transparents. També sembla LÚDIC el fet de jugar amb «*Cerc amon*» (XVII,30: 'més amunt de Cercs') i el trobador *Cercamón*. I el joc a què es lliura al poema XXXI, entre el cognom *Lopes* i les combinacions «*lo pes*» (el pes que suportó), «*lop es*» (és un llop) i «*lop no es*».

10.- Al poema XVIII, 61-65 trobem un seguit de topònims que semblen inventats: «*Trana*»; «*Sur e Bar e Corrozana*»; «*Pueys de Grana*»; «*Vall Sotirana*»; «*per terra d'Ossana*». Sembla que aquí es tracta de suggerir que les malvestats del *fratre trichaire* van atènyer països llunyans o imaginaris, i el poeta ho fa inventat noms de ressonàncies exòtiques, semblants als de les cançons de gesta, malgrat les necessitats imposades per la rima i un estrofisme particularment complex. Fóra un cas de funció CATALITZADORA o SEDUCTORA per EVASIÓ, bé que tampoc no podem excloure la funció LÚDICA sense més.

11.- Un nom d'animal, sigui real o de ficció, sempre és inventat per l'amo; sempre, per tant, connotarà quelcom, ni que només sigui una moda com pot ésser la d'anomenar, per exemple, els gossos amb hipocorístics nord-americans: Toby, Bobby, etc. Al nostre poble, un amic va batejar un seu gosset amb el nom de *Chaban*, en honor (dubtós!) o derisió del polític francès Chaban Delmas. Per això, no ens importa si el cavall de Guillem de Berguedà portava o no el nom que ell mateix li dona a III,7: *Matagilós*; el cas és que, en un sirventès on amenaça de mort el seu enemic (al qual declara també rival amorós, i per tant, en el codi trobadoresc, *gilós*), el poeta anuncia que per acabar amb Pere de Berga haurà de recórrer a l'acer de l'espasa i al seu cavall, el nom del qual, mot-rima, clou vers i estrofa i causa un impacte notable. És l'impacte, que ens mou a creure que es tracta d'un nom fictici, que dona a l'auditor la idea que, ja en batejar el cavall, el trobador portava al magí la intenció de fer-lo servir per assassinar el seu odiat rival.

12.- La majoria dels noms propis que empra Guillem són reals i pertanyen a personatges que Riquer ha documentat a bastament. Per exemple, al poema IV trobem esmentats

lo rei d'Aragó; Ponç de Mataplana (*Mon Marques*); Guillem de Clarmon [*Claramunt*]; Ramon Folc de Cardona (*-l Vescomt mal apres*); Arnaut, mon cosi (Arnau de Concabella); Hugo d'Aveu (Énnego d'Aveu, aragonès [?]) i *Bascol Romeu*, aragonès, majordom del Rei Alfons. En Guillem és pres i fa arribar, per mitjà d'un joglar anònim, via el seu cosí i els nobles aragonesos, la seva veu a Alfons el Trobador, per tal d'haver la gràcia reial, i declara haver-li estat sempre fidel, per bé que hagi seduït les mullers de tres o quatre personatges, que no s'està de citar o al·ludir: Mataplana, Claramunt, Cardona i un «*quart*» que deu ser Pere de Berga. Els noms són emprats en funció IDENTIFICADORA, sense cap artifici literari, i ens abstindrem de citar-ne més.

13.- Fan una funció AMBIENTADORA molts topònims i antropònims que situen l'acció del poema en un indret determinat o referida a uns determinats personatges reals. Entre molts altres casos citem per exemple el poema XXII, on són esmentats els crits de guerra que han de proferir diversos senyors feudals als quals poeta exhorta a alçar-se en armes contra el Rei Alfons. Els uns cal que cridin «*Luzan*» (Lluçà); el trobador mateix cridarà «*Berguedan*»; d'altres, «*Puigverd*»; un tal *Frar Mir* ha de cridar «*Sainta Fe*»; el vescomte Arnau de Castellbò ha de cridar «*Castelbon*»; *Raimon Gauseran* (Ramon Galceran de Pinós) ha d'invocar «*Pinós*»; i d'altres, «*Peiramola*» i «*Ponz*» (Peramola i Ponts); en canvi, *Ponz de Chabreira* només podrà «*huchar*» (ahucar), «*qe non pot en ren als anar*»: no pot fer altra cosa; ni tampoc el senyor de Cardona, «*que non deu s'ensegna cridar / qui vius s'i lais deseretar*»: no té dret a cridar res qui s'ha deixat desheretar sense haver mort defensant el que era seu.

14.- També fan funció REFERENCIAL topònims com «*De Tortoz-a Narbona*» (1,23; límits dels dominis del Rei Alfons) en un context en què es demana al rei que faci empresonar Pere de Berga «*en la cort de Barselona*» perquè no hi ha, en tota l'àrea que les dues ciutats delimiten, ningú més traïdor que ell. Idèntica missió fa el «*de Tortosa als portz*» (IV,12; *portz*, mot-rima) on, al contrari, declara que el rei no té vassall tan bo com En Guillem. I no altre és l'ús de «*tengutz per un dels melhors / qi fos de San Marti de Tors / tro ... e la terra plana*» (XIV,7-9; límits nord i sud de l'ambient del trobador, la «terra plana» al·ludint potser al nord de València, o a la Terra Ferma de Lleida [*terra plana* transcrit en minúscules; però és NC realment?]; o el «*plus volpill no-n a d'aqui en Fransa*» (XII,43; 'd'aquí fins a França'); o el «*de Salsas tro Ereill*» (XIX,14; 'De Salses a Erill', del límit nord i est del domini de la llengua fins vora Aragó; tot Catalunya doncs). O «*de Col de Crotz tro al Puoig Sainta Maria*» (del Berguedà a França és menyspreat; XI,49s). Encara trobem l'elogi al rei castellà Alfons VIII: «*e pot vos hom per lo meillor chausir / q'es dal Peiron tro sus en Alamaigna*» (XXI,36; 'des del Pedró [Padrón, Galicia] fins Alemanya' = el millor de tot Europa).

15.- Trobem en Guillem de Berguedà algunes PERSONIFICACIONS de conceptes abstractes: «*Amors*» (XXVI,9); «*Sens... e Mezura*» (XXX,ii,9; transcrit en minúscules).

16.- Ja hem vist que els noms tenen una funció de MARCA o CLASSIFICACIÓ. És clar que quan es tracta de noms reals, no inventats, aquesta connotació és implícita i inherent, i no depèn de la voluntat de l'autor. Fem, doncs, esment de com, al costat dels noms sonors dels senyors feudals, es troben a l'obra de Guillem noms de joglars: *Montanier* (II,32); *Arnaldó* (III,29); *Raimon de Paz* (Pau; XII,41); *Oliver* (XX,51); *Artusetz*, personatge del poema, no joglar de Guillem (xvi); i anònims que no sabem si són aquests mateixos o d'altres: el joglar de IV,31; i *mon joglar de Ripoles* a XIV,41. Pel que fa a *Mon Sabata de Cauder* (Calders; V,21), sembla que era un cavaller, vassall del Vescomte de Cardona, poeta i amic de Guillem, que ja trobem difunt a XIV,42. En fi, podia ser també un joglar, o exjoglar, de Guillem l'*Aimeric* de la tençó XXIX, el trobador tolosà Aimeric de Peguilhan;

podríem inferir-ho del tractament respectuós, pel cognom (*De Berguedan*), que dóna a Guillem, mentre que aquest l'anomena del prenom (*N'Aimeric*). Recordem els noms d'altres joglars coneguts: *Cabra*, de Guerau de Cabrera; *Reculaire*, d'Huguet de Mataplana; etc. És evident que, amb les gradacions que es vulgui, difícilment en aquell temps es podien confondre, pel nom, un noble i un joglar.

17.- A la literatura medieval i fins renaixentista és freqüent de trobar al·lusions a personatges mitològics, i molt especialment als herois de les cançons de gesta, sobretot dels cicles de Carlemany i de la Taula Rodona o Matèria de Bretanya. Que l'èpica medieval era ben coneguda a les corts feudals de Catalunya ho demostra, com adverteix Riquer, l'*Ensenhamen* de Guerau de Cabrera; a l'obra de Guillem de Berguedà ja hem vist emprat com a senyal en dues ocasions el nom de *Tristany*; observem, a més, com es fa menció de *Rotlans a Serragosa* (xii,18); *Rolan i Olivier de Lausana* (xiv,39 i 45) i al propi Carlemany (*l bon rei de Fransa*, xiv,38; *Charles*, xx,20). D'altres herois: *Buf d'Antona* (Beuvon d'Antona); *Guion de l'Antoil* (Gui de Nanteuil); *N'Aimeric de Narbona* (xx,17-19). I encara trobem una al·lusió al *Roman de Renart* a xxix,23: «faitz vos / cum fetz Rainautz qand hac del fruich sabor». I una citació d'una novel·la d'amor perduda, la *Història d'Andreu*, personatge que davant la seva Dama no gosava parlar i perdia les forces: «me sovenia d'Andrieu» (xxviii,44). En aquests casos, els NP de personatges de ficció, o literaturitzats, compleixen una funció REFERENCIAL LITERÀRIA.

18.- Hem apuntat ja, amb Riquer, que la tècnica denigratòria de Guillem emprava un RECURS DE VERSEMBLANÇA peculiar: esmentar, com a fonts o testimonis dels fets narrats, per esgarrifosos que semblin, personatges ben coneguts per l'auditori, el qual els atorgui crèdit per llur pròpia reputació i solvència. Vegem-ne alguns exemples: «*Arnautz del Vilar / m'a mes er en la via*» (i,3-4; personatge històric); «*So-m dis Girautz de Jorba*» (vi,29; conseller íntim del rei Alfons i germà de Guillem de Cervera); «*Arnaut, cel de Nahuga*» (vii,15; desconegut); «*Raimons de Boixados*» (vii,20; històric) *m'o ditz, e-N Arnautz d'Alos*» (vii,21; desconegut); *N Guillems de Clarmon* (xiii,2). En un altre sentit, el poeta apel·la també com a testimoni a *En Raimons de Timor* (xxiii,15).

19.- En alguna ocasió, el NP té tot l'aspecte d'un reble imposat per la rima (funció ESTÈTICA, però forçada per una convenció formal; no és que el NP sigui escollit per la seva sonoritat. Ho semblen els casos de «*amdos mos palafres / q'am mais que Agremon*» (iv,27-28). En dues cobles dobles de rima en *-on*, aquests dos palafrens (metafòricament, els testicles del poeta) que el seu propietari 'estima més que Agramunt (o, menys probablement, el llegendari Aigremunt de certs cantars de gesta francesos)' no sembla que tinguin amb la ciutat de l'Urgell o amb el castell mític cap relació que no sigui forçada per un factor extern; qualsevol altra que fos la rima, altre haguera estat sense més cruiximent el reble a emprar. I ho sembla també l'*Usetge* de vi,32, imposat per la rima amb *metge* i *fetge*.

20.- Hi ha NP que semblen emprats per raó del seu ús popular, i tenen, doncs, una funció REFERENCIAL no menys connotadora o al·lusiva. Però poden tenir també funció METAFÒRICA, ocm és el cas de: «*no són chufas de Roaix*» (v,42; fa referència a la ciutat assíria d'Edessa, i per extensió a les faldrienes que contaven els croats que venien d'Orient; com un equivalent *avant la lettre* de l'expressió castellana «*cuantos chinos*»). Tornem a trobar «*Rois*», i en funció similar, a xxvi,18: «*mi fetz plus gauch que q'm dones Roais*». Aquí la ciutat oriental és emprada connotant magnificència, opulència, luxe oriental: una cosa de gran valor, com l'equivalent castellà «*un Potosí*». També és el cas de «*l'ostal de Na Zamberga*» (ii,13) que podria al·ludir a una casa de mala nota. I també entraria en aquest calaix, potser, el prenom «*Ot*», personatge desconegut al qual (xxix,38) retreu d'haver

perdut una cursa per no haver volgut esperonar el seu cavall; podria ben bé tractar-se d'un refrany.

CONCLUSIONS. La poesia d'atac de Guillem de Berguedà no es presta a altra ficció que no tingui a veure amb els tòpics de l'amor cortès en ben poques cançons. La resta parla de gent real, de fets verídics, i té una pretensió de VERACITAT. Com que, tanmateix, sembla que sovint exagera (no pas en les amenaces: jura matar Ramon Folc de Cardona i ho fa; no ens agradaria d'estar en la pell del bisbe d'Urgell, a qui, en ple segle d'Abelard, amenaça d'emascular), necessita reforçar la VERSEMBLANÇA de les greus acusacions, probablement calúmnies, que profereix contra els seus adversaris: el nom propi li fa un gran servei, en posar per testimonis, de segur que mentint, gent coneguda del poble. Empra també, com a tècnica denigratòria, la invenció de malnoms ridículs i judaïtzants (atenent a la funció de marca social que té el nom propi); fins i tot bateja el seu cavall amb un nom que amenaça de mort el seu rival. Li plauen els jocs de paraules i els calemburs; empra el *senhal* trobadoresc (però ben poc adreçat a una Dama, si no és, com en «*Sogra*», amb intenció derisiva per al marit; i més sovint el fa servir per al·ludir a trobadors amics seus, entre els quals Bertran de Born, el seu gran associat contra Alfons I; fins i tot bateja el propi membre viril). Fa ús de les personificacions d'abstraccions, i del recurs a referents literaris de la matèria de Bretanya o de Carlemany, i també de novel·letes amoroses. Un bon esplet d'usos per a un dels nostres poetes més antics i interessants.

* No he trobat «*derisiu*» als diccionaris.— E. MOREU-REY, però, l'empra amb un sentit diferent de «*derisori*». Aquest segon, equivalent de «*menyspreable*, ridícul» [un sou *derisori*]; el primer significant «*menyspreant*, despectiu» [una ironia *derisiva*].

EL MOLAR: PARTIDES

Les partides principals són les següents: al nord, Tossalts, Comes, Planassos i Sicardet; al sud, Figuerals, Eixertigades, Ginebrars, Fuïnes i una part de Solanes; a llevant, Tortells, Masvell, Solanes, Mas Martí o dels Frares, Mas de la Nadala, Badacel·li, Mas de Calaff i Mas de les Puces; a ponent, les Sorts, Mas del Sebrino, Devesa, Rierals, Buïcs, Mas de Bas, La Font, Les Hortes velles, Horts, Romeus, Figueretes, Davall-Bassa, i Els Comuns.

(Extret de «*Història del Molar*» per Àngel Cubells Cubells, Lleida 1973)